

Mektepke shekemgi bilimlendiriwde ámelge asırılıp atırǵan zaman talapları

G.X.Jumasheva NMPI Mektepke shekemgi tálim kafedrası baslıǵı, Aymbetova D.M. kafedra oqıtıwshısı.

Búgingi kúnde mektepke shekemgi jastaǵı balalardı hár tárepleme rawajlangan, fizikalıq salamat, aqlıy jaqtan jetik hám ruwhiy tárepten qalıplestirip hár tárepleme jetik kamil insan etip tárbiyalaw aktual wazıypalarinan biri bolip kelmekte. Bunday wazıypalardı ámelge asırıwda álbette zaman talabına mas keletuǵın “Ilk qádem” mámleketlik oqıw baǵdarlaması islep shıǵıw zárúriyatı tuwıldı. Mámleketlik talapları taraw baǵdarlarınıń turli jas toparları indikatorlarına ózǵertiriwler kiritilgen. Mektepke shekemgi tálimge qoyılatuǵın Mámleketlik talaplar balalardıń psixologiyalıq ózgesheliklerine tiykarlangan halda tálim-tarbiya barısın belgilep beredi. Sonıń ushın mektepke shekemgi tálim shólkemleri pedagog xızmetkerlerinen psixologiyaǵa tiyisli bilimlerin jánede tereńlestiriw talap etiledi.

Búgingi mektepke shekemgi jastaǵı baladan anıq bilimlerdi ǵana emes, pikirlew kónlikpesin, úlkenlerdi hám qatar doslarınıńaytqanların túsiniw, olar menen birge háreketetiwdi talab etiladi. Sonıń ushun bala mektepke qádem qoyǵanda qanshelli bilimgeiye ekenligi emes, bálki onıńjańa bilimlerdi iyelewge tayarlıǵı, átirap-álemge maslasıw kónlikpesi, waqıya-hádiyseni mustaqıl rawishte analiz etiwı hám mustaqıl, erkin háreket etiliwi júdá áhmiyetliesaplanadı. Balanı bir narsege uyretiwege emes, unda óz kúshine iseniwin uyretiwe, pikirin qorgap húrmet qiliw, mustaqıl rawishte (óz betinshe) bir qararga keliw hamdeonda “Men” kontseptsiyasın qalıplestiriw ham ahmiyetli esaplanadı. Mektepke shekemgi jastaǵı balanıń mektep tálimine ótiwi onıń tárbiyası, qızıǵıwshılıǵı hám múnásiybetlerinde ahmiyetli ózgerislerdi júzege shúǵaradı. Sonıń uchun mektepke shekemgi jastaǵı balanı mektepke shekemgi tálim shólkeminde yaki úyde mektep tálimine tayarlawda balanıń jas ózgesheliklerine qarap bilim,

kónlikpe hám qábiletlikti qáliplestiriw lazım. Balanıń bul dáwirdegi tanısıw maslasıw úlken áhmiyetke iye bolıp, usı balanıń ótiw dáwiriniń qiyınshılıqlarınan ótiwge járdem beredi. Balanıń mektepke tayarlıǵı ondaǵı oylawı, baqlaw, este saqlaw, oy órisiniń rawajlanıwı, hám keńisliktegi túsinikler alemin, jámiyetlik hádiyseler haqqındaǵı túsiniklerdiń qaliplesiwı menen belgilenedi. Tarawlar tiykarǵı baǵdarlarǵa bólingen hám usı menen birgelikte, olar balanıń normada rawajlanıw kórsetkishlerin kórsetedi.

Mektepke shekemgi tálim shólkeminde balanıń kelejek ómirinde jetiskenlikke erisiwge járdem beriwshi fizikalıq, aqiliy hám ruwxıy qábiletin biliw processinde, bizdi qorshap turǵan átirap ortalıqtı úyreniw, sóylewdi ósiriw, ádebiy shıǵarmalar tińlaw, súwret siziw, kuraw-jasaw, fizikalıq shınıǵıwlar orınlaw hám basqa iskerlik túrlerde rawajlandı. Bul iskerliklerde baǵdarlar bir-biri menen maslastırılıp integrallastırılǵan rejelestiriw tiykarında shólkemlestiriledi hámde oyın formasında qizıǵarlı tarızde alıp barıladı. Oyın balanın tábiy mútajlıqları hám qalewlerine mas kelgenligi sebepli oyın prosesinde uyrenip atırǵan temani quwnaqlıq penen takrarlaydı hám jenillik penen ozlestiredi. Bul jetilistirilgen dasturde “Bilimlendiriw haqqında”ǵı Nızam, “mektepkke shekemgi talim konsepsiyası” hamde “Ilk hám mektepke shekemgi jastaǵı balalarǵa qoyılatuǵın mámleketlik talaplari” na kelip shigip, balanın intelektual ham fizikalıq rawajlandırıw, milliy madeniy ham ulıwma insaniy qadiryatlar ruxında tarbiyalaw, mektep talimine tayarlıqları zamanagoy pedagogika psixalogiya prinsiplerine tayangan halda qayta korip shigildi. ” İlk hám mektepke shekemgi jastaǵı balalarǵa qoyılatuǵın mámleketlik talaplari’nın barlıq baǵdarlarında berilgen indegatorlar “Ilk qádem” mámleketlik oqıw baǵdarlamasında tolıq qamtıp alındı. Mámleketlik oqıw baǵdarlaması mektepke shekemgi jastagi bala rawajlanıwına maslastırıldı, anıqlastırıldı, misallar menen bayıtıldı. Adettegiden basqa usıllarda islew jollari kórsetildi.

“Ilk qádem” mámleketlik oqıw baǵdarlamasında balanın omiri ham salamatlıǵın qorgaw, talim tarbiya prosesin puxta alıp bariw, onın sanasın, dunya qarasın ham nutqın rawajlandırıw menen birge, mustaqıl uyreniwge, pikirlewge,

doretiwshilikke, oz shaxsin hurmetlewge, ozine isenim tuygisin formalandiriwga qoyilgan waziypalar keñeytirildi, forma, mazmun tarepten bayitildi. Mámleketlik oqıw baǵdarlamasıda tárbiya waziypalarinan biri – balanıń salamat turmis tárizi haqqındaǵı túsiniqlerdi qalıplestiriw, gigienalıq ham hareket madeniyatin sindirip bariwga ayırıqsha ahmiyet qaratildi. Sotsial sezimlik rawajlanıw baǵdarında milliy ózlikti ańlaw, ózi hám ózgelerdi, ózgeler shaxsin húrmetlew sezim-tuyǵıların ańlatıw, ul hám qız balaǵa tán bolǵan paziyetlerdi túsiniw, úlkenler hám qatarları menen erkin sáwbetlesiw hám milliy qádiriyatlarımızǵa tán qarım-qatnas ádebine tayanıwǵa itibar berildi. Mámleketlik oqıw baǵdarlamasında bala sóylewin hár tárepleme rawajlandiriwǵa (fonetika, leksika, grammatika) ayırıqsha itibar berildi, misallar, usinislardı menen bayitildi. Balanı ruwxıy-aqiliy ,estetikalıq tárepten tárbiyalaw, qálbinde kitapqa degen qızıǵıwsgiliqtı oyatıw, dáslepki kitapxanlıq mádeniyatin formalandiriwǵa qoyılǵan talaplar bayitildi. Milliy miyrasimiz ózbek xalqı awızeki dóretiwshiligi, xalıq oyınları, muzika, ayaq oyını, súwret, ilay isi, aplikatsiya, qurıw-jasaw buyımları tolıqtırildi. Dástúrde basqa xalıqlarǵa húrmet sezimin tárbiyalaw názerde tutilǵan hám balanı miyirmanlıq, gózzallıqtı seziniwge úyretiwe ayırıqsha áhmiyet berildi. Balanı tábiyat penen tanıstiriw tiykarında dáslepki ekologiyalıq mádeniyatin tárbiyalaw, ana tábiyatti asırap abaylaw, ósimliklerge ǵamxorlıq etiwe kónlikpelerin rawajlandiriwshi waziypalardı keñeyttirildi.

“Ilk qádem” mámleketlik oqıw baǵdarlaması mektepke shekemgi tálim sistemasındaǵı barlıq makemeler ushin atqarılıwı zárúr bolǵan dástúr esaplanadı.

Mámleketlik oqıw baǵdarlamasınıń maqseti. Mektepke shekemgi jastaǵı hár bir balanı mektep tálimine sipatlı tayarlaw: ádepli, aqıllı, shıyrın sóz, ózine isengen, óz aldına qoyǵan maqsetin ámelge asırıwǵa umtilatuǵın, mustaqıl pikirleytuǵın, milliy hám ulıwma milliy qádiriyatlardı qádirleytuǵın, fizikalıq salamat balanı tárbiyalawdan ibarat.

Mámleketlik oqıw baǵdarlamasınıń waziypası balanı fizikalıq, aqiliy hám de sotsiallıq-sezimlik-tárepten kamal taptiriw hám de salamatlıǵın qorgaw, erkin pikirlew, dóretiwshiligin rawajlandiriw, aqiliy hám ruwxıy tárepten barkamal,

sonday-aq keleshekte gárezsiz hám anlı jasaytuǵın kámil insane etip er jetkeriw ushin zárúr shárt-shárayatlar jaratiwdan ibarat.

Mámleketlik oqıw baǵdarlamasınıń mazmuni tómendegi jónelislerge tayanadı:

- mektepke shekemgi tálimniń mámleketlik hám jámiyet talaplarına maslıǵı;
- mektepke shekemgi tálimniń demokratiyalıǵı;
- balanıń shaxsqa jóneltirilgenligi;
- balanıń salamatlastırıwǵa qaratılǵanlıǵı;
- balanıń qábileti,mútajlıǵı,imkaniyatqa maslıǵı.

Ilk hám mektepke shekemgi jastaǵı balalarǵa qoyılatuǵın mámleketlik talaplar (dáslepki tálim beriw hám rawajlandırıwshi kórsetkishler) bul kishi jastaǵı balalar rawajlanıwınıń milliy printsiplerin, 2 jastan 7 jasqa shekemgi balalardıń bilim ,kónlikpesi miyzanların sáwlelendırıwshi úlkenlerge olardıń ósiw dinamikasin,rawajlanıwlar jaǵdayın anıqlawda járdem beriwshi hújjet. Mektepke shekemgi tálimge qoyılatuǵın mámleketlik talaplar anıq bir jastaǵı balanıń rawajlanıwshi standartın, balanıń utısların hám rawajlanıwshi dárejesin bahalaw imkaniyatın beriwshi indikatorlardı belgileydi. Mámleketlik talapların islep shıǵıwda bala shaxsı rawajlandırıwdıń 5 tarawı tiykar etip alınǵan. Bul bes taraw baǵadrlarǵa bólinip birgelikte bala rawajlanıwınıń barkamallıǵı hám bir pútinligin támiyinleydi. Mámleketlik talaplar jámiyettiń mektepke shekemgi jastaǵı balalar rawajlanıwı haqqındaǵı bilimlerin jaqsılaw, tárbiya tarawında ata-analardıń kónlikpelerin bekkemlewge, sonday-aq mekemelerde tálim dástúrleri hám metodikaların bahalaw maqsetin de kózde tutadı.Tarawlar tiykarǵı baǵdarlarǵa bólingen hám sol menen birge olar balanıń normada arawajlanıwı kórsetkishlerin sáwlelendiredi. “Ilk hám mektepke shekemgi jastaǵı balalarǵa qoyılatuǵın talaplar”da “talap” sóziniń mánisi tómendegishe táriyiplenedi: qanday da bir anıq jastaǵı balalar biliwı hám atqara aliwı shárt bolǵan talaplar toplamı esaplanadı. Mámleketlik talaplar taraw baǵdarlarınıń indikatorları balanıń kóz benen kóriwı hám ólshewi múmkin bolatuǵın kónlikpe hám tájiriybeler kórsetkishidep

táryiplenedi. Demek, hár bir taraw, baǵdarlari quramina kiriwshi iskerlik túrleriniń talap hám indikatorlari bar.

Mámleketlik talaplar tarawlari baǵdarlariniń atqariliw indikatorlari jas dáwiri boyinsha ósip bariw tártibinde kórsetiledi. Balalardıń bilim, kónlikpe hám tájiriybeleri, olardıń hár táreplame rawajlanıwshi hám de mektep tálimine tayarlıq dárejeleri usı mámleketlik talaplariniń 7-bóliminde názerde tutilǵan shiniǵıw hám iskerligin ótkeriw protsessinde usı mámleketlik talapların 1-6-bólimlerinde kórsetilgen indikatorlardıń atqariliwin gúzetiw, úyreniw, analizlew hám bahalaw arqalı anıqlanadı. Shiniǵıwlar oqıw jılı hám de salamatlastırıwshi dáwirde ay hám hápte kesiminde usı mámleketlik talaplariniń 8-bóliminde kórsetigen dáwirde ótkeriledi. Bunday shiniǵıwlar qisqa múddetli toparlarda usı mámleketlik talaplariniń 9 - bóliminde kórsetilden dáwirde ótkeriledi.

Ádebiyatlar:

1. Ózbekstan Respublikasiniń “Bilimlendiriw haqqında”ǵı nızamı. -T. 2020 j.
2. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2016-jıl 29-dekabrdegi PQ-2707 sanlı “2017-2021-jıllarda mektepke shekemgi tálim sistemasin jáne de rawajlandırıw shara-ilajları haqqında”ǵı qararı.
3. İlk hám mektepke shekemgi jastaǵı balalarǵa qoyılatuǵın Mámleketlik talapları. -T.: 2019.
4. K.Nizomohám. “6 jaslı balalardı maktabga tayyorlash hám maktabgamoslashuvini wrǵanish”. T.: 2006.